

КРИТИКА І БІБЛІОГРАФІЯ

ГЛУХІ КУТИ НЕОЛІБЕРАЛЬНОЇ ОРТОДОКСІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Незважаючи на те, що, за визнанням більшості вчених, інтелектуалів, політиків і бізнесменів, доволі значущим катализатором новітньої світової економічної кризи стала моноцентрична й ортодоксальна неоліберальна модель економічної глобалізації, незважаючи на очевидні й позначені на самітах G8 і G20 глухі кути в "лабіринті" виходу на траєкторію сталого неборгового зростання економік країн "золотого мільярда", відмови від неоліберальної ортодоксії в економічній політиці Заходу, насамперед, США, не сталося. Чому? Цілком обґрунтований варіант відповіді на це питання міститься на сторінках фундаментальної монографії відомих українських учених П.Ещенка й А.Арсеєнка про метаморфози західної капіталістичної економіки після розпаду світової соціалістичної системи й у процесі сучасної економічної глобалізації¹. Автори не приховують своїх соціал-демократичних і марксистських наукових поглядів, до речі, аж ніяк не ортодоксальних, а доволі прогресивних і сучасних, що додає книзі трохи незвичного для прихильників мейнстріму полемічного стилю й оригінального колориту. За висловом мудреців, доладно написано.

Піддавши системному аналізу величезний масив закордонних джерел і статистичних матеріалів, автори звертають увагу на прагнення американського капіталу до світового панування після другої світової війни і досягнення його після руйнування СРСР. На їхню думку, демонтаж соціалізму і капіталістична експансія на пострадянський простір надала можливість США та їх європейським союзникам трохи сповільнити іманентні їх економікам кризові процеси і відстрочити настання активної фази кризи. Проте дива не сталося, і бумеранг неоліберальної ортодоксії, запущений США по пострадянських "цілях", повернувся в *alma mater*. Про що йдеться? З одного боку, вперше у вітчизняній економічній соціології та політичній економії автори роблять висновок, що безпосереднім наслідком краху старих соціальних структур накопичення і відсутності адекватних субститутів стало "накопичення через вилучення". Це дозволило ділкам розвиненого світу здійснити черговий перерозподіл національного і світового багатства на свою користь. Перетворення ідеології та практики неолібералізму на ефективний інструмент антинародної економічної політики й обумовило небажання вели-

¹ Ещенко П.С., Арсеєнка А.Г. Куда движется глобальная экономика в XXI веке? – К. : "Знання України", 2012. – 479 с.

кого бізнесу відмовлятися від ринкового фундаменталізму. З іншого боку, є очевидними і руйнівні наслідки бумеранга, що повернувся, для самих країн "золотого мільярда". Незважаючи на безпрецедентні багатотрильйонні "ін'єкції", реальна ліквідація зазначених наслідків явно запізнюється.

Безсумнівною достоїнстю монографії є сферичний науковий погляд на економічну глобалізацію – її проаналізовано і як об'єктивний природноісторичний процес, і як суб'єктивний геополітичний і геоекономічний проект США, спрямований на послаблення позицій світової соціалістичної системи у XX столітті та процвітання країн "золотого мільярда" в поточному столітті в умовах наростаючого дефіциту ресурсів. У книзі підкреслено, що Бреттон-Вудські фінансові інститути – Всесвітній банк і Міжнародний валютний фонд, які відіграли найважливішу роль у становленні глобального капіталізму шляхом насадження Вашингтонського консенсусу у країнах "третього світу" і з перехідною економікою, були задумані та засновані США ще в роки другої світової війни в рамках стратегічних планів установа "Pax Americana". У цьому контексті симбіоз і взаємодію зазначених інститутів автори характеризують не лише як фінансово-економічне, а і політичне утворення, що обслуговує довгострокові інтереси США та їх союзників, які мають "контрольний пакет голосів".

Проте політика неоколоніалізму у світі, що розвивається, і "підрив соціалізму зсередини" у країнах Східної Європи й СРСР не позбавили економіку США та інших капіталістичних країн від ерозії їх фінансової та господарської системи в середині 1970-х років, що спричинило перехід країн Заходу від неокейнсіанства до неолібералізму і ставку на фінансіалізацію як новий спосіб накопичення. Ні перше, ні друге, як доводять автори, не змогло перешкодити розгортанню кризових явищ у розвиненому центрі, але призвело до підпорядкування реального сектора інтересам фінансової олігархії, нагнітання спекулятивних бульбашок і створення "економіки казино". Водночас намітилася тенденція до "експорту" робочих місць у Китай, Індію й інші країни з дешевою робочою силою, що не обернулося деіндустріалізацією економіки, деякою деградацією робочої сили, падінням реальної заробітної плати і зростанням безробіття на Заході. На думку авторів монографії, скорочення купівельного попиту і вибух фінансових бульбашок стали важливими причинами втягування капіталістичної економіки в чергову рецесію, яка розвіяла вимисли американського філософа Ф.Фукуями про "кінець історії" у зв'язку з уявною перемогою неоліберальної економіки.

Автори професійно аналізують причини, зміст і соціально-економічні наслідки сучасної глобальної кризи, якій, на їхню думку, не видно кінця і яка може повторитися в недалекому майбутньому в іще важчих формах і виявитися ще тривалішою. Це зумовлене тим, що нинішня криза є кризою надвиробництва, галузевою, структурною і системною кризою одночасно. Оскільки

в рамках системної кризи тісно переплітаються продовольча, енергетична і кліматична (екологічна) кризи, вийти з неї за допомоги косметичного ремонту капіталістичної економіки, що потерпає від банкрутства, Заходу не вдасться. Для цього потрібна зовсім нова, більш демократична, більш егалітарна (але не зрівняльна) і більш гуманна парадигма економічного розвитку, що веде до докорінної зміни існуючої капіталістичної господарської системи і політичного механізму диктатури ТНК, який завів людство в історичну безвихідь і вдається до відчайдушних спроб вийти з неї, роблячи ставку, в тому числі, на організоване збройне насильство. Не допустити такого трагічного розвитку подій, на думку авторів, є обов'язком усіх людей доброї волі, першою чергою, інтелектуальної еліти, яка в цих складних умовах покликана не бути науковою обслугою олігархічних режимів, а стати на захист життєвих інтересів і демократичних прав своїх народів.

Автори не заперечують пріоритетну необхідність відновлення економічного зростання, але, на відміну від багатьох неокласиків і кейнсіанців, звертають увагу на імперативність його збалансованості, стабільності й екологічності, оскільки подальше господарювання за принципом "на наш вік не забракне, а після нас хоч потоп" таїть у собі загрозу знищення екосистем і біологічного різноманіття планети. Своєю чергою, це вимагає дбайливого і раціонального використання мінеральної сировини і викопного палива, зменшення забруднення навколишнього природного середовища задля збереження життя на Землі. Для реалізації такої важливої мети людство має зробити вищим пріоритетом своєї господарської діяльності перехід до "зеленої економіки", тобто до економіки, яка могла б мінімізувати вплив своєї активності на навколишнє середовище.

Прогресивна й активна громадянська позиція авторів монографії, які дотримуються принципу "мисли глобально, дій локально", наочно виявляється за розгляду сумних результатів реформування економіки України в рамках нав'язаної їй неоліберальної "транзитології" та "наздоганяючого розвитку". На їхню думку, економіка України перебуває в летаргічному сні, який є непереборним за річних темпів зростання у 2-3%. Потрібно забезпечити 6-8-відсоткове зростання, що неможливо без усунення таких стримуючих його причин, як скорочення споживчого й інвестиційного попиту, інноваційний дефолт, дефіцит торговельного балансу. Авторі переконані в необхідності зміни економічної політики, пріоритетами якої мають стати інтереси народу, а не олігархів. Після 20 років "приватизації" загальнонародного багатства слід усвідомити, що відремонтувати дороги, міську інфраструктуру, розбудувати фундаментальну науку, якісно лікувати й учити людей можливо лише за рахунок госінвестицій. Авторі не обмежуються окремими пропозиціями і рекомендаціями, а формулюють науково обґрунтовану позитивну

програму розвитку країни, перехід до якісно нової, змішаної економіки.

У зв'язку з цим принципово важливою є конструктивна авторська позиція щодо сучасної економічної науки й освіти. На їхню думку, сучасна економіка, методологічною основою якої є індивідуалізм, перетворилася на виробництво математичних формул і штучних моделей для пояснення поведінки людини в умовах товарно-продажної форми відносин, що охопила всі сфери людського життя: від продажу робочої сили до спорту, дружби і т. д. Ця парадигма в нашій країні стала монопольною, а її ціль – відтворення людини-ринковика з ментальністю шопоголіка – чи не ключовою. Водночас мейнстримівські теорії не можуть пояснити причини і шляхи виходу з сучасної кризи, відповісти на життєво важливі питання про бідність, нерівність, корупцію, деградацію людського капіталу, "третьосвітизацію" України тощо. Подальша "опора" на такий ненадійний світоглядний "фундамент" несе в собі загрозу інтелектуальної катастрофи.

Слід погодитися з авторами монографії в тому, що необхідна нова парадигма розвитку суспільства й економіки, яка сприяла б подоланню необґрунтованої соціальної нерівності та забезпеченню рівних можливостей доступу кожної людини до науки, знань, культури, творчої діяльності. Вагомий авторський внесок у розроблення зазначеної парадигми є безсумнівним.

*Віктор Тарасевич, д-р екон. наук,
Валентина Лебедева, канд. екон. наук*